

9389

ÅNGERMANLAND
=====

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

Anundsjö

17/4 1936

Hammarberg, Asta, 1936

Svar på ULMA:s frågelista 27 Åkerns
beredning med alfab.ordlista

33 bl.4:o

9389

Exc.för Ång.ordreg.

Svar på landsmålsarkivets fråglista 27.

Åkerens beredning

Meddelare: Olov Olsson, 57 år, Hådanberg och
Jonas Forsberg, 67 år, Hådanberg.

1. Jordbruksredskap.

Som gemensamt namn för alla redskap och
verktyg, som använts vid jordens bearbet-
ning har åkerreda: åkerreda använts.

Vid odlingsarbete användes vanliga gamla yxor.

För sönderdelning av torv och jordklumpar
använde man en jordlyxa: jordlyxa. För
att slå i kilar o. d. hade man plogskäran:
plogskäran fastsatt på plojen. För att
slå sönder jordklumpar med använde
man en klubba: klubba, träklubb: trä-
klubba. Till att hacka lös grästörvar med
användes en gräfte: gräfte, -a. Till att
hacka lös grästoppar med vid åkerkan-

Åmunsjösn.
Hådanberg.

Landsmålsarkivet Uppsala 9389
A. Hammarberg. 1936. ANUNDSJÖ

ÅNG.
Frgl. 27

tern användes ett klöftegräv: klöftel-
 gräv, försett med två klor. Flacka:
 träcka. Flacka lös grästopparna: hak löst
 grästopa. För gödselspridning använ-
 des en griffel: griffel, -n, -a, -a. En
 klor på den kallades griffelpinne: grif-
 fel pinne eller endast pinne: pinne.
 Att använda griffeln för gödselspridning
 kallades att breda dynga: breda dynga.
 En skovel av trä med skoning av järn
 kallades järnskovel: järnskovel.
 Skillnaden mellan en skovel: skovel
 och en skyffel: skyffel, -a var, att sko-
 veln var gjord av trä, men skyffeln
 av plit. Att gräva kallades att grava:
 grava. Det spett, som användes vid sten-
 brytning kallades järstör: järstör,
 -n. Att använda detta spett kallades

Landsmålsarkivet Uppsala 9389
 A. Hammarberg. 1936. ANUNDSJÖ
 ÅNG.
 Frgl. 27

att stampa upp med järstören: st a m p a v a g ä s f ö n. Till att bora sten vid stenbrytning användes stennavaren: st ä r y ä v a n. Att bora sten kallades att bora sten: b ö r a s t ä r n. Det verktyg, som vid stenbrytning användes till att slå på stennavaren med, var stensläggan: st ä r n k l ä g a. Att använda denna kallades att slå på stennavaren: s l ä p ä s t ä r y ä v a n. För bortforslande av stenor från åkerarna, använde man en stenstötting: st ä r n s t ö t t i n, -en. Som draganordning användes skacklar: s k ä k e k e r, -n, även benämnda skackelpar: s k ä k e k e r p ä r, -n. Före har det förekommit, att man gjort skacklar av tross: t r ö s s n till sommarskacklar åt hästar, som voro skackelsker: s k ä k e k e r f ä r,

vilket betyder, att de voro rädda om be-
 nen för skacklarna; sommar-skacklarna
 voro nämligen smalare än vinter-skack-
 larna. Dessa speciella sommar-skacklar
 kallades tröskäcklar: tröskäcklar.
 Till övriga sommar-skacklar användes
 förr björkvidjor: björkvidjor, -n.
 Annars gjordes skacklarna då som nu av
björk: björk. Tvärlån i mitten kal-
 lades skackelaksal: skackelaksal,
 -n; för två hästar kallades den par-
aksal: paraksal, -n. Den plats,
 där man satte fast skacklarna i plogen
 eller övriga hördon, kallades skackel-
fäste: skackelfäste. Den krok,
 som var fastsatt mitt på ^{skackelaksalen} svangeln, kal-
 lades skackelhanken: skackelhanken.
 På paraksalen kallades denna

Landsmålsarkivet Uppsala 9389
 A. Hammarberg. 1936. ANUNDSJÖ
 ÅNG.
 Fgl. 27

5

5

krök paraksalstranken: paraksal -
hån jem. Namnet på allt smide till
draganordningarna var skackelsmidst.
skäckel smie. Hålen i skacklarna,
genom vilka man fäster dem vid selet
kallas alhål: ah, h, h, -e, -, a. Sker-
skacklarna: ak skäckel en, som an-
vändes till höstbruk och vårbruk, skilja
sig från de övriga endast därigenom,
att de äro smalare. Tryggor: trög er
ha aldrig förekommit i Hidauberg. Prder
kallades för al: ah, -n. Då den endast
användes vid gotatissättning och kup-
ning kallas den allmänhet gäral:
gä r ä h, -n. Att köra med arder kal-
lades ala: ah a. Att kupa gotatis kal-
lades ala på gotatis. gärrna: ah
gä r h n. Prdern bestod av trä. Dess

Landsmålarkivet Uppsala 9389
A. Hammarberg. 1936. ANUNDSJÖ
ÅNG.
Frgl. 27

delar

6
6
voro albillon: ä h b e l n, del del, som går
i jorden; två handtag: h ä m h ä l, - e. =
handhäll. Övriga delar saknade enligt
medd. benämningar. Plogar ha funnits
mycket länge. Paretan drogs ibland för
hand. Den äldsta kända ardetypen och
plogtypen var av trä. På de gamla träplo-
garna, som ännu allmänt voro i bruk omkring
1895, funnos ~~två~~^{ett} handtag, handhäll: h ä m
h ä l, åsen: ä s n, foten: f ä t n, skä-
ran: š ä r a n, plogbillon: p h ä g b e l n,
vändskivan, som var av järn, kallades plog-
fjöl: p h ä g f j ä h. Den var över 1/2 me-
ter lång och såg ut som på fig. 21, vilken
bild bäst motsvarar utseendet hos denna
trakts gamla plogtyper. Fästet för drag-
ordningen kallades plogfäste: p h ä g f ä s-
t a. Risten: r i s t a. Plogskalvarna: p h ä g

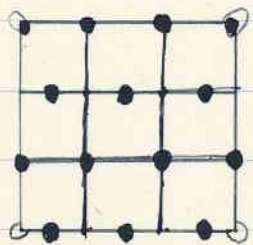
Landmålsarkivet Uppsala 9389
A. Hammarberg. 1936. ANUNDSJÖ
ANG.
Frgl. 27

skåvma kallades också för stölarna:
 stöla. Då det fastnade jord o d. vid plo-
 gen, tog man bort det med träspaden: trè
 spåan, som sate fast på stölen: stölen.
 Man tillverkade själv plogarna helt
 och hållet. De flesta hade två plogar, en
vänsterplog: vinstarpvåg och en
högerplog: högerpåg. Att slå i
 skilar o d. med hade man en plogyta:
 pågöks. Att reparera en utsliten
 bill kallades att lägga för plogbillen:
 lag för pågbillen. För trans-
 port av de gamla träplogarna gjorde
 man en liten släde; släpsläde: släp-
 släda. Att använda plogen kallades
 att ploga: poga, -a, -a. Det redskap,
 som man jämnade av fälarna med på
 våren före harvingen var dyngsladden:

Landsmålsarkivet Uppsala 9389
 A. Hammarberg. 1936. ANUNDSJÖ
 ANG.
 Frgl. 27

d dyng blådn, som var av trä och bestod
 av stockar, som under voro flattäljda och
 voro försedda med hål, som borrhats på
 trären genom dem. Genom dessa hål
 voro släpar trädde, vilka så alltså bun-
 do plankorna samman. Mitt fram slog
 man fast en äspa: äspa och brukade
 fast skacklarna i den. För att sladden
 skulle göra bättre verkan, lade man
 på tunga stenar. Att köra med sladd
 kallades sladda: blåda eller köra
dyngsladden: gö dyng blådn. Nämnt
 på härvar i allmänhet var härva:
härva, -a. Två olika typer användes.
bäckerhärvan: bäcker härva, med
 kroliga pinnar; den såg ut ungefär som
 fig. 30: I, men var alldeles spetsig och
 hade handtaget böjt från spetsen och

bakåt, dit man gick, och rättpinnhärva:
 rät pinnhärva, även kallad järhär-
van: järhärva. Denna var fyrkan-
 tig, dess pinnar: pinnar, som voro
 rakta, voro placerade med jämna mel-
 lanrum på så sätt, att härven kunde
 dragas i vilken riktning som helst.
 Den var också försedd med hankar:
 hångr, i alla fyra hörnen. Pinnar-

Rättpinn-
härven.

na smiddes spetsiga upp-
 till och man nådade: nåda
 fast dem. Hela tränsken
 till en härva kallades här-
trä: härträ, resp. bä-
kerhärträ: bäkerhär-
trä, järhärträ: järhär-
trä eller rättpinnhärträ: rät pinn-
härträ. Den glöts, där dragnord-

ningen fästes, kallades härnfäste: härnfästa. Krokar funnos i varje härnfäst. Ett körn med härnfäst kallades härnfäst: härnfäst. Det redskap, som användes till att tillgripa jorden eller krossa jordkolor med, var stockvälten: stockvälten. Den såg ut ungefär som fig. 32, och var alldeles slät och rund. I vardera ändan av vältkubben var en järnbit indriven, dessa kallades för nålar: nålar. Skacklarna sattes fast i vältens sidor. På välten fanns ett säte: säte, placerat för att göra den tyngre. Till att förska bort stenar från årarnas användes en stenstötting: stent. Stent tog man bort med klöftegrävet: klöftegrävva. Redskapen förvarades under vintern i lador

eller under tak var som helst.

II. Höst- och vårplöjning.

Ordet åker: aåker betyder odlad mark.

Teg: teg, betyder en av diken omgivnen åker. Jordrimpa: jørimpa, -a betyder en liten triangel av åkeren s.d., liksom

kil: sikl, -n. Lägda: lägda, -a betyder ett fält med hö. Stycke: stycke är en åker, där man sät korn. Ordet land:

låna brukas dels i betydelsen trädgårdsländ, dels i sådana förbindelser som ärtland: ärtlån, rovland: rovlån, -a,

gärland: gärlån, linland: linlån. Den plats, där man satte rötter, kallades för rotsängen: røtsånga.

Att plöja kallas för köra plojen: kørapløjen, vilket skedde om hösten, i slutet av augusti och september. Här

har aldrig värplöjning förekommit. Blott
 en person skötte om plöjningen; denna
 både körde och skötte om styrningen
 av plogen. Då man med den gamla
 träplojen plöjde ett område för första gången
 ristade man. Även ristningen sköttes
 av blott en man. I allmänhet plöjde
 var och en sitt område. Då det är för
 torrt att plöja, säges det, att åkorn
 är för torr: färor, då det är för
 blött, att den är för blöt: färböt,
 då den är lagom fuktig för plöjning, sä-
 ges den vara lagom blöt: böggen
böt. Med fära: fära (best. förm) menas
 den upphöjda kant, som uppstår, när
 jorden vänds av plogen. Rännan, där
 plogen gått fram, kallas för tomfära:
tömfära. Då man böjar plöjningen

Landsmålsarkivet Uppsala 9389
 A. Hammarberg. 1936. ANUNDSJÖ

ÅNG.

Frgl. 27

mitt på fältet, kallas det att stjälpa
 ihop åkern, stjälpa ihop åkern: stjälpa ihop
 åkern. Då man börjar vid en
 diket, kallas det att stjälpa ifrån åkern:
stjälpa ifrån åkern; man kan
 då fara åt vilket håll som helst. Att
 köra med plogen utan att plöja upp
 någon tilla, kallas att köra tömmen:
göra tömmen. Att plöja en gräsvall
 kallas att köra upp mjorden: göra
upp mjorden. Att köra upp mindre
 stycken kallas att köra holmar: göra
hålma.

III. Trädesbruk och gödning.

Träda kallas träda: träda. Att lig-
 ga i träde kallas ligga i träde: lätta
träde. Åker, som är igenvägd, kal-
 las för nyvägd: nyvägd, -a. Då och

då under sommaren brukade man karva
upp träden: karva op trä h för ö-
 grässets skull. Sedan på tvästen såddes
träsrågen: tr ä s r ö g h n. Man tog bort
 stenarna från åkern. Man bröt upp dem
 med spott och körde bort dem. På
 större stenar, som man inte kunde förs-
 la bort, som de voro, eldade man en
 brasa, och sedan slogs vatten på, så
 att de sprucko. När åkern är botten-
 sur, sägs den vara blöt: b l ö t. Att
 dika kallas dika: d i g a. Benämning-
 på den, som dikar, är dikare: d i g a r.
 Det anses visserligen vara ett tungt ar-
 bete att dika, men inte tyngre än
 många andra jordbrukssysslor. Dikets
 kant i dagytan kallas för dikeskant:
d i g e s k ä n t. Att röja för dikningen

kallas att röja: röja eller att hugga
 ned vidjorna: huggna vigen. En
 kant lämnades kvar vid akerssen, em
 sedan man inte kunde komma så
 nära diket. Ett dike kallas dike:
diga. Ett dike längs en rågång kal-
 las för rådike: råda dig, -a; På sena-
 re tid, ungefär för 40 år sedan, har man
 börjat med täckdiken; täckdike:
täck dig. Som redskap användes en
skuffel: söful. Då man började med
täckdiken, fyllde man botten av diket
 med käppar och gärdsvicke. Nu på se-
 nare tid har man börjat med rör: röra
 (rör). För täckte man med gravis över
 underlaget, för att jorden ej skulle
 falla ned. Man spridde ut jorden från
 diket med en skuffel. Att sönderdela

Landsmålsarkivet Uppsala 9389
 A. Hammarberg. 1936. ANUNDSJÖ
 ÅNG.
 Frgl. 27

torven med bracka kallas att bracka
sönder torvorna: brack san tär vey.
 Att lägga igen gamla diken kallas att
lägg igen gammaldiken: lag rjan
 gäm dja. När man fått gott fall på
 ett diken, säger man, att det rinner
bra: da ren bra. I motsatt fall säger
 man, att det tar undan nåtet: da ta
 ina nok t. Broarna gjordes av trä;
trätrummor: trè tröm ey med åsar:
 åsa och bjällcar: bjälka under.
 Att göda åkrarna kallas att bruka å-
korn: bruk ååk ey. När jorden är
 magr, säger man, att åkorn är mag:
 ååk ey er mag. Födsel kallas för
dynga: dijya. Senare har man även
 börjat kalla den brukta: brukta. Oli-
 ka slag av naturlig gödsel är kodynga

Landsmålsarkivet Uppsala 9389
 A. Hammarberg. 1936. ANUNDSJÖ
 ÅNG.
 Frgl. 27

k^o dⁱ n^g a och h^äst^dyn^ga: h^äst^dyn^ga.
 G^öd^se^lst^ack^e kallas dyn^gka: dyn^gk^as.
 G^öd^se^lv^at^ter^en kallas ko^ola: k^oä^la.
 K^odyn^ga anses bäst. H^äst^dyn^ga an-
 v^änds mest till g^rot^atⁱsl^and och r^ov-
 l^and. Man brukar b^edr^yg^a ut g^öd^se^lu
 med torkad torv, förr även med
 k^rackat gr^annis. Ris och br^äte br^äms
 upp på åkrarna, men endast för att
 man skall bli kvitt det. För ungef-
 fär 30 år sedan började man använ-
 da k^ull^e: k^ull^e, och konstg^öd^se^l som
 j^ord^för^bät^triⁿgs^med^el. St^u. k^öra g^öd-
 s^el kallas att k^öra dyn^ga: s^ö. dyn^ga.
 Som redskap vid g^öd^se^ll^örⁱng^en an-
 v^ändes dyn^ggrⁱff^eln: dyn^ggrⁱff^eln.
 G^öd^se^lsl^äde kallas dyn^gsl^äde: dyn^gsl^äde.
 Löst^anb^ar som om^berⁱng dyn^gsl^äden kallas

Landsmålsarkivet Uppsala 9389
 A. Hammarberg. 1936. ANUMDSJÖ
 ÅNG.
 Frgl. 27

dyngsläskäppar: d̥y̥ŋ sl̥æa f̥æ̯ŋ, -a.

Bottnen på dyngsläden kallas för

dyngslädbotten: d̥y̥ŋ sl̥æa b̥ö̯t̥ŋ.

Att lassa dynga kallas lägga på dyng:

l̥æ̯g̥g̥a p̥o̯ d̥y̥ŋa. En, som kör ut gödsel,

kallas för dyngkörare: d̥y̥ŋ k̥ö̯r̥a̯r, -ŋ.

Endast män deltog i gödselkörningen.

På vintern breddes gödseln omkring i

snön på trädan. Gödselvattnet togs

ut i säar på hösten, då det blivit li-

tel snö. Man brukade kasta ut, skvätta:

sk̥v̥ät̥t̥a det över fälten. Att

sprida gödseln kallades att breda dyng:

b̥r̥e̯d̥a d̥y̥ŋa. Man använde sig vid det-

ta arbete av en griffel: gr̥i̯f̥el. Man

brukade härva ned dyngan: h̥ä̯r̥v̥a n̥e̯d̥

d̥y̥ŋa. Man härvade trädan då och då un-

der sommaren, men blott för att hålla

efter ogräset.

Vår- och höstsädd.

Som gemensamt namn för alla vår-
arbeten på åkern var våranna: v^or^an^ana.
Att utföra vårarbetena kallas att vårgöva:
v^or^gö^vra, v^or^gö^vda. Att så kallas så:
s^aä. Säringstiden kallas sästiden:
s^äs^tiⁿ. Den enda säd, som såddes på
hösten var träsrågen: t^rä^sr^åg^en.
När jorden är fuktig, säger man, att
åkern är blöt: a^äk^erⁿ er b^lö^t. När
den är hård, säger man, att åkern är
hård: a^äk^erⁿ er h^ar^d. Utsädet kallas
säskorn: s^äs^kö^rn, -a, resp. säschavri:
s^äs^hä^vriⁿ. Det hände, att man harvade
de och sådde, men tjälen ännu var
kvar i jorden; detta kallades att så på
tjälen: s^aä p^op^gä^van. Man harvade

Landsmålsarkivet Uppsala 9389
A. Hammarberg. 1936. ANUNDSJÖ
ANG.
Frgl. 27

både före och efter sävningen. Först har-
 var man med järnhärvan, sedan sladdas
 man med dyngeladden, och därefter bru-
 kar man bäckes upp: bäck er op med
 bäckerhärvan. Ett härova tvärs över järnor-
 na kallades att köra tvärt för: gör svät
 för. Man brukade krossa jordkolor-
 na med klöftegrävet. Man började så
 vid Trismäss, den 18: de maj. Förre sades,
 att när snöfläckarna sör i lia: sör i lia
 ligo stora som kor, hade man tid att
 gå och så, men när de blivit små som
getter: j i t er, måste man springa.
 Utsädet bars i säckar till åkern. En-
 dast män sådde; i regel husbonden i
 varje gård. Man sådde med en hand
 och bar på den andra armen säsryvan:
 säs r y va, vilken var flätad av tågor.

Landsmålsarkivet Uppsala 9389
 A. Hammarberg. 1936. ANUNDSJÖ

ÅNG.

Frgl. 27

Den hängdes på armen. Fortfarande finns
 det endast fyra såvingsmaskiner i byn,
 vilken anskaffats på mycket sen tid. Den
 remsa av åkern, som man besädder un-
 der det att man gick ett slag över
 åkern kallades vona: vōya, -a. Man
 sätte upp käppar för att ha ögonmärke
 att gå efter, då man sådde. Man bru-
 kade dra upp en linje med fötterna, där
 den sådda delen slutade; detta kallades
 att stryka: strīka. En fläck, som
 lämnats obesädd, kallades tomvona:
 tōm vōy. Efter sådden brukade man
 mylla ned korvet: mōly mō kōya;
 då använde man endast järnhårvar.
 Efter harvningen brukade man stock-
 välla: stōk vāllt ett varv. Gräspö,
 som kallas höfrö: hōfrē, sådde man

utan att mylla ner det; man endast
 stockvältade: stök vältte. Så ärter:
saa åt en. De siddes på ungefär samma
 sätt som korn, men mycket tunnare;
 man brukade säga, att ärter skulle sås
 så tunt, att en års gammal gris kunde
 ligga mellan varje ärtväxt. Att
 så lin kallades så linet: saa lina.
 Lin bör sås tidigt, ungefär som korn.
 Det bör också sås tunt. Roor sås på
 slätland i små ränder. I köksträd-
 gården fanns för i allmänhet endast kål-
 rötter, som sattes som frö i sängar,
 sätta rötterna: saet röt en. Att sät-
 ta potatis kallas sätta pärerna: saet
per en, och detta sker på våren, i maj.
 Potatislandet gödslas och bearbetas som
 annan åker. Vid potatissätningen

körs med en potatisårder: på råk, man
 alar med potatisen: a h n a p ä r å g.
 Då riset, gräriset: p ä r i s a, böjor
 komma upp skall man kupa potatisen,
ala på dem: a h p a d a m med årdern.
 I vårarna fära sätter man potati-
sen; den färan, där man sätter, kallas
grärråk: p ä r r å k, den andra kallas
tområk: t ö m r å k. Stora potatisar
klyvas sönder. Man räfsar i potatislan-
det, då ogräset böjor komma upp,
 åt kornåker görs ingenting. Koror
 och rötter brukar man galla och ren-
sa i landen.

Hälsanberg d. 21.3.1936

Asta Hammarberg

Ordlista till landsmålsarkivets frågelista 27

- x^x al, s. m. al, -g sid 5
- x^x ala, v. ala, sid 5
- x^x alaga, v. alaga sid 5, 13
- x^x albäll, s. m. albäll, n sid 6
- x^x alhöl, s. m. alhöl, -h, -h, -a sid 5
- x^x bjälke, s. bjälka (best. form plur) sid 16
- x^x björk, s. f. björk, -a; sid 4
- x^x björkbidja, s. f. björkbidja, -a sid 4
- x^x blöt, adj. blöt, + blöt sid 12, 14, 19
- x^x borra, v. borra sid 3
- x^x breda, v. breda, -ada, -d sid 2
- x^x bruka, v. bruka sid 16
- x^x bruket, s. f. bruket sid 16
- x^x bäckerbärva, s. f. bäckerbärva, -a sid 8
- x^x bäckerbärvtä, s. m. bäckerbärvtä sid 9
- x^x bäcker upp, v. bäcker upp sid 20
- x^x dika, v. dika sid 14

Landsmålsarkivet Uppsala 9389
A. Hammarberg. 1936. ANUNDSJÖ
ANG.
Frgl. 27

- x dike, s. m. d_ika, -a, -a, -a sid 15
- x dikare, s. m. d_ikar, -n, -e, -a sid 14
- x dikeskant, s. m. d_iskant, -n sid 14
- x^x dynga, s. f. d_ynga (best. form) sid 2, 16
- x^x dynggriffel, s. m. d_ynggriffel, -n, -e, -a sid 17
- x^x dyngkas, s. f. d_yngkas, -a sid 17
- x^x dyngkörare, s. m. d_yngkörar, -n, -a, -a sid 18
- x^x dyngsladd, s. m. d_yngsladd, -n, -a, -a sid 7
- x^x dyngsläabotten, s. m. d_yngsläabotten sid 18
- x^x dyngsläaskäppa, s. f. d_yngsläaskäpp, -a sid 18
- x^x dyngslåde, s. d_yngslåa, -n sid 17
- x fot, s. m. f_ot, -n sid 6
- x fara, s. f. f_ara (best. form) sid 12
- x^x gammeldike, s. m. gammeldis, -a, -a, -a sid 16
- x get, s. f. g_et, -a, g_eter, sid 20
- x^x grava, v. grava sid 2
- x griffel, s. m. gr_iffel, -n, -a, -a sid 2, 18
- x griffelpinne, s. m. gr_iffelpin_en sid 2

Landsmålsarkivet Uppsala 9389
 A. Hammarberg. 1936. ANUNDSJÖ
 ÅNG.
 Frgl. 27

- x gräfte, s. f. gräfte, -a sid 1
- x grästopp, s. m. grästöp, en, -a, -a sid 2
- x hacka, v. häka sid 2
- x hacka sönder, v. hak sam sid 16
- x handhåll, s. m. håmhål, -a sid 6
- x hant, s. m. häng, -en, -a, -a sid 9
- x holmar, s. häma sid 13
- x hugga ned, v. hugga sid 15
- x hård, adj. hat, hat sid 19
- x härva, s. f. härva, -a sid 8
- x härva, v. härva, -h, -h sid 10
- x härva upp, v. härva sid 14
- x härvfäste, s. m. härvfästa sid 10
- x härtré, s. m. härtré sid 9
- x hästdynge, s. f. hästdynge sid 17
- x höfrö, s. höfrö sid 21
- x högerplog, s. m. högerplog, -gan sid 7
- x jårdring, s. f. järving, -a sid 11

- x järdyra, s. f. jär^hdy^ra, -a sid 1
 x * järhärva, s. f. jär^hhär^v, -a sid 9
 x * järhärrotträ, s. n. jär^hhär^vtr^e sid 9
 x * järskostkovel, s. f. jär^hsk^osk^öv^et, -a sid 2
 x * järstör, s. m. jär^hst^ör, - η sid 2
 x kalk, s. m. k^äl^k, -en sid 17
 x kil, s. m. kⁱl, - η , -a, -a sid 11
 x klubba, s. f. k^lu^bb^a, -a sid 1
 x * klöftegräv, s. n. k^lö^ft^egr^äv sid 2
 x * kodynga, s. f. k^öd^yng^a (best. f.) sid 16
 x * koäla, s. f. k^öä^la sid 17
 x köra, v. k^ör^a, k^ör^ädr^a, k^ör^dr^e sid 8, 17
 x lagom, adj. l^äg^om, -t sid 12
 x land, s. n. l^än^d, -a, -, -a sid 11
 x lid, s. f. lⁱd, -a sid 20
 x ligga, v. lⁱg^a, l^äg^a, l^eg^a sid 13
 x lin, s. n. lⁱn, -a sid 22
 x lindard, s. n. lⁱn^dä^rd, -a sid 4

Landsmålsarkivet Uppsala 9389
 A. Hammarberg. 1936. ANUNDSJÖ

ÅNG.
 Frgl. 27

- x * lägda, s. f. lägda, -a sid 11
 x lägga igen, v. lägga på sid 16
 x lägga för, v. lägga för sid 7
 x lös, adj. lös, löst sid 2
 x * mag, adj. mag, makt sid 16
 x mylla ned, v. mylla ned sid 21
 x * mjord, s. f. mjord, -a sid 13
 x * myllägda, s. f. myllägd, -a sid 13
 x * nida, v. nida sid 9
 x * nåk, adj. nåk, nokt sid 16
 x nål, s. f. nål, -a sid 10
 x * paraksal, s. m. paraksal, -n sid 4
 x * paraksalshank, s. m. paraksalshank, -n, 25 sid 2, 9
 x gimse, s. m. gimse, -n sid 2, 9
 x plog, s. m. plog, -gen sid 11
 x * ploga, v. ploga, -e, -e sid 7
 x plogbill, s. m. plogbill, -n sid 6
 x plogfjöl, s. f. plogfjöl, -a sid 6

- x plogfäste, s. n. p^hög fästa (best. f.) sid 6
 x plogskalv, s. p^högskälv, —, -a sid 6
 x plogskära, s. p^högsera, -n sid 1
 x plogyxa, s. f. p^högskes, -a sid 7
 x potatisårder, s. m. p^hörälv, -n sid 23
 x prä, s. f. p^höra, -a sid 22
 x präal, s. m. p^hörälv, -n sid 5
 x präland, s. n. p^hörfån sid 11
 x prärris, s. n. p^hörres, -a sid 23
 x prärräk, s. f. p^höräk, -a sid 23
 x rinna, v. rēna, ran, rōnē sid 16
 x rist, s. m. rīst, -n sid 6
 x rotsång, s. f. rät sång, -a sid 11
 x rovländ, s. n. rov län, -a sid 11
 x rådike, s. n. rå³dij, -a sid 15
 x rättpinnhärva, s. f. rēt pen härv, -a sid 9
 x rättpinnhärvoträ, s. n. rēt pen harvotrē sid 9
 x röja, v. rōja, -da, -d sid 15

- x rör, s. rör - - , rör e η (best. f. plur.) sid 15
- x rötter, s. rötter, - η sid 22
- x skackel, s. skäckel e ber, - η (plur.) sid 3
- x skackelakasal, s. m. skäckel e aksät, - η sid 4
- x skackelfäste, s. n. skäckel e fästa sid 4
- x skackelhank, s. m. skäckel e häng, - bu sid 4
- x skackelpär, s. n. skäckel e pär, - a sid 3
- x skäckelsker, adj. skäckel e fär sid 3
- x skäckelsmide, s. n. skäckel e smide sid 5
- x skovel, s. f. skövel e a sid 2
- x skvätta, v. skvätta sid 18
- x skyffel, s. f. skyffel e a sid 2, 15
- x skära, s. skära e ram (best. form) sid 6
- x sladda, v. sladda, - e, - u sid 8
- x slå, v. slå, slå, slå e slå sid 3
- x stäpstäde, s. f. stämp e slåda, - n sid 7
- x stalp ihop, v. stalp e ihop sid 13
- x stalp ifrån, v. stalp e ifrån sid 13

- x stampa upp, v. stampa op sid 3
 x sten, s. m. st^hen sid 3
 x stennavare, s. m. st^hen^hävar, -^h sid 3
 x stenslägga, s. f. st^hen^hkläg, -a sid 3
 x stenstötting, s. m. st^hen^hst^hötting, -en sid 3, 10
 x stockvält, s. m. stöckvä^hllt, -^h sid 10
 x stockvälta, v. stöckvä^hllt, -^h, -^h sid 11
 x stryka, v. str^hyka sid 11
 x stycke, s. n. st^hy^ha, -a, - sid 11
 x stöl, s. m. stö^hl, -^h, -a, -a sid 7
 x så, v. sa^ha, so^ha, -^h sid 19
 x säshavre, s. m. sä^hshä^hger, -^h sid 19
 x säskorn, s. n. sä^hskö^h, -a sid 19
 x säsrupa, s. f. sä^hsr^hy^hv, -a sid 20
 x sästid, s. m. sä^hst^hi, -^h sid 19
 x säte, s. n. sä^hta sid 10
 x sätta, v. sä^hta sid 22
 x ta undan, v. ta^häna sid 16

Landsmålsarkivet Uppsala 9389
 A. Hammarberg. 1936. ANUNDSJÖ
 ÅNG.
 Frgl. 27

- x teg, s. m. t^ug sid 11
 x tjäle, s. fjä^ham (best. form.) sid 19
 x tomfärs, s. f. t^om f^är, -a sid 12
 x ^x tommen, adj. t^om en sid 13
 x ^x tomväsk, s. f. t^om r^äk sid 23
 x ^x tomvona, s. f. t^om v^on, -a sid 21
 x torr, adj. t^or, t^ut sid 12
 x torva, s. f. t^or va, -a, -er, -en sid 16
 x tross, s. m. t^rö s, -n sid 3
 x trosshacclar, s. t^rö sk^äk^e l^er, -n sid 4
 x ^x tryga, s. f. t^rö ga, -a, -er, -en sid 5
 x ^x trada, s. t^rä d^e sid 13
 x träclubba, s. f. t^rä k^vi^bb, -a sid 1
 x träspade, s. t^rä spⁱaⁿ (best. form.) sid 7
 x ^x trärrig, s. m. t^rä s r^ö g^en (best. form.) sid 14, 19
 x trätrumma, s. f. t^rä t^rö m, -a, -er, -en sid 16
 x ^x tvärför, s. v^ät f^är sid 20
 x täckdike, s. n. t^äk dⁱk^e, -a sid 15

(Grundsundadialekt) Frågelista nr 27

Handredskap kallades hanndorn/e,-a

Olika slags yxor: Hannöx/a,-er -en, haggöx, rotöx, tårvöx. Breda yxor fick det nog så lustiga namnet lappkinnben.

Av klubbor fanns bara linkrlöbb/a,-er,-en.

Hackor av olika slag: Gräfte, gräv, frlåhack/a.-er.-en

Krattor: Härk/e,-a,-er,-en, kår/e,-a,-er,-en

Grepar: Dynjgrep, tregrep, sölansgrep med stålpinnar.

Spadar: Spada/n,-na.sköffel, sköffler, sköfflen.

Spett: Järnstör/n,-a.

Slägga: Slagg/e,-a,-er,-en

Stendrög: Stendrög/a,-er,-en

Körredskap och draganordningar: Skackrl/a,-er,-en, skackerlskär om häst, som var rädd för skacklar vidröring. Tu/e,-a,-er,-en, förbindelsen mellan skacklarna och stöttingaxarn eller åkerredskapet. I tua sattes skackelträet. Fjettara var förbindelsen mellan stöttings- eller slädmedarna och manken på stöttingen och släakörge på slädarna. Ovanpå manken kunde en svängel anbringas för att göra slädens rörelse, eller stöttingens sidorörelser oberoende av lasset.

Årder: Order. Mera allmänt kallas träsarl, pärsarl, använd huvudsakligen vid potatissättning

Rist användes för att "skära svarln" före plöjningen för att underlätta den. Risten bestod av en bred knivliknande tingest, fast satt på halvcirkelkrokigt trästycke.

Plogar: Höger- eller vänsterprlog, beroende åt vilket håll till höger eller vänster vändskivan pekade. Träplogar med vändskivor och billat av plåt förekom ända intill 1890 talet. Då kom de första sölansprlogarna, åstadkommande nära nog rvolution i den eljest tungsamma plöjningen.

Plogtiltorna kallades får/a,-er,-en. Efter plöjningen sladdades tiltorna medelst pinnhävrv, till början endast med träpinnar, senare med järnpinnar. Därefter vidtog arlninga. Av alar kallades den med större, bredare klor för gåsarln, d. v. s. pinnändarna liknade gåsfötter. Det arles sedan med verktyg med mindre breda klor och efter såggen blev det ättarlning å ätthärving och sist

ULMA 38199 Emil Molin 1956
ÅNG Grundsunda Frgl T 27

stockvältning. Sen var det att avvakta det äjjeln, sädesbrodden skulle komma upp.

Åkern hette åkerteg som öppen jord med växande sädesgröda eljest som lägda, då den var gräsbevuxen. Den under matjordslaget liggande delen kallades arlven eller oftare mjärla.

Före sådden måste vorner dras upp och utmärkas så att den som sådde skulle ha klart för sig vilket område som besätts. Ordet vorn användes också som beteckning på vändteg d.v.s. området för hästens och redskapens vändning.

För att slippa "köra tomme" tillbaka efter tiltans plöjning ordnades i allmänhet så att plöjningen började vid åkertegens ytterkanter eller mitt på tegen. Då kunde köras fram och tillbaka utan "tommekörning".

I fall jorden vid beredningen skulle klumpa ihop sig och bilda "but", måste buten slås sönder, vilket i allmänhet skedde med pärgräv.

Träda, tree, gjordes dels för bekämpning av ogräs dels och framför allt för höstrågsådden. Ju bättre trädan sköttes och hölls fri från ogräs desto större utsikter till god skörd.

Broar över dikena kallades trummor, trömm/e, -a, -er, -en.

Gödsel kallades för brukta/a och gödselstack brukningskas. Kreatursurin, som i bland uppsamlades i lärar ällåra, kallades äla. Gödseln brukade köras ut i stora högar under vintrarna ut på åkertegarna. Det var ett obeskrivligt drygt och tungsamt arbete att med vanlig s.k. lådskottkärra forsla ut "brukta", sprida ut och slå sånt a, så att ej för stora klumpar skulle stanna på ett och samma ställe.

Det var under voranna all jordberedning, gödslig och sådd skulle ske. Tiden mellan vårbruk och slätter kallades huvvela. Därpå följde slåttanna och därefter skörlanna.

För potatissättningen måste i god tid före vårbruket sättpären tas opp för att gro. Groddarna kallades pärpila. Då pären va satt så började pärfösen och pärstanna komma upp. För att få dom kupade och bekämpa ogräs måste pärlarln fram och dras åter varenda får. Vid plöjning måste det finnas en "höke" strax bakom fästet vid dragskacklarna, reglerande konstant djup på plogfåran. Denna tingest var bred och släpade efter marken, stadigt fäst vid plogaxeln

22/2 1956

Emil Molin

ULMA 38199 Emil Molin 1956
ÅNG Grundsunda Frgl T 27

*Gödselbruknings
ka*

- x vona, s. f. vòna, -a sid 21
 x vòanna, vòàna sid 19
 x vòrgòra, v. vòrgòra, vòrgòwa, -d sid 19
 x vänsterplog, s. m. vinsterplog, -jan sid 7
 x åker, s. m. aåker, -n sid 11, 13, 16
 x åkerrea, s. plur. åkerrea sid 1
 x åkerskadlar, s. aåkerskåker, -n sid 5
 x ås, ås, -n, -a, -a sid 6, 16
 x ärter, s. åter, -n sid 22
 x ärtland, s. m. ärtlån, -a sid 11
 x äspa, s. f. äspa, -a sid 8

Hälsöberg d. 21. 3. 1936

Asto Hammarberg